STJEPAN SCHULZER

MÜGGENBURŽKI

BIOGRAFIČKE CRTICE

SLOŽIO

S. BRUSINA

Gregor Kraus
prof. bot.
erlang. hal. wirceb.

(Na temelju neizdane autobiografije i privatnoga dopisivanja sa Schulzerom. Preštampano iz br. 45., 46., 48. i 49. „Vienca“.)

U ZAGREBU
TISKOM DIONIČKE TISKARE
1880.

Digitized by Google

Nach Wahrheit forschen,
Schönheit lieben,
Gutes wollen,
Das Beste thun.
Das ist die Bestimmung des Menschen.

J. J. Spalding.

Digitized by Google

Tri su generacije prošle, od kada su Vinkovčani sproveli do groba kapetana Relkovića, a evo prije mjesec dana liepo si osvjetlali lice postavivši mu spomenik. Nu kao da smo svi zaboravili na drugu diku našu u Vinkovcih; ta malo tko zna za umirovljenoga kapetana Stjepana Schulzera Müggenburžkoga, Nestora hrvatskih prirodopisaca, prvoga mikologa ukupne monarkije. Njegovo ime, istina, nije i nemože biti u domovini našoj tako popularno, kao ime slavnoga Relkovića, jer si samo pjesma može utrti put do najzabitnije seljačke kolibice, dočim su prirodopisne znanosti mnogo manje pristupne, pače u nas osobito malo uvažene. Osim toga one su po naravi svojoj eminentno kosmopolitičke. Baš zato slovi Schulzerovo ime daleko preko medje Hrvatske, a doći će vrieme, kad ćemo ga i mi sve to više cieniti i slaviti. Ali već je sada hora, da se sjetimo sedamdeset i osamgodišnjega starca, čije vedro i pošteno lice vjerno krasi ovu knjižicu.

Obitelj Schulzerova poreklom je iz pruske Saske. Djed našega Stjepana bio je pukovnik konjaničtva u pruskoj vojsci, a kad je usljed rane dobivene u ratu morao ostaviti službu, nadario ga je Fridrik Veliki kanoničkom nadarbinom, te ga pridržao kod dvora. Kada je zatim pruski kralj iza sedamgodišnjega rata pohodio caricu Mariju Tereziju u Beču, omili carici pristali čovjek kraljeve svite i zato zamoli Fridrika neka joj ostavi

Digitized by Google

Schulzera u Beču, kamo se je ovaj zbilja preselio sa svojom ženom i sinom. U Beču dobije unosnu i udobnu službu trgovačkoga viećnika, nu radi te službe morade, po zahtjevu onog vremena, sva mu porodica prieći na katoličku vjeru.

Tako je kasnije nadošlo, da se je Schulzer sa porodicom preselio u Hrvatsku. Stjepanov otac oženio se je ovdje Ankom Vizjakovom, rodjenom Zagrebčankom, od koje se je 19. kolovoza god. 1802. u Viduševcu prve banske pukovnije rodio sin Stjepan. Mladi Stjepan nije imao tada prilike da polazi kakovu školu; zato ga je sam otac brižljivo odgajao i poučavao. Nesrećom medjutim umre otac, kad je Stjepanu bilo istom 15 godina. Kao krajišničko diete poslali su ga kasnije u kadetsku školu u Olomuc, nebi li ga rodu njegovu otudjili; kao što su pokušali sa Preradovićem i mnogimi drugimi ali badava, jer sedamdeset i osamgodišnji starac, u listu upravljenom na mene 28. lipnja o. g. piše: „Kako znate, moje me je zvanje odvelo u tudje krugove, ali svoga materinskoga jezika nisam zaboravio, ja sam Hrvat.“

Stjepan je tri godine učio u Olomucu te je uviek bio medju prvimi. Nakon toga vremena dodielili su ga magjarskoj pješačkoj pukovn. br. 39, koja je bila smještena u Milanu. U ono doba medjutim iza pada Napoleona I. sretna Evropa nije još bila pretvorena u ogromnu kasarnu. i tako nije bilo prilike za brzo pomaknuće kod vojske kao što je danas, gdje sama Austro-Ugarska broji na stotine generala. Zato premda su Stjepanove zasluge uviek priznavali, bio je on punih sedam godina c. k. kadet, a šest godina zastavnik, dok je napokon malo po malo dotjerao do satnika prvoga reda.

Jedva je polučio ovu čast, kad mu je kobni udes zapriečio svako dalnje promaknuće. Buknula je po noći vatra uz 30° R. zime, on je prirodjenom energijom pomagao vatru gasiti; ali je kod toga jako nastradao, obumrle su mu obie ruke, te su ga uslied toga umirovili. U tako žalostnom stanju uzeo za ženu ljubeznu go-

Digitized by Google

spoju, koja ga je njegovala, a sreća je opet htjela, da mu je bol na bolje krenula i malo po malo skoro sasvim prošla.

God. 1849. bilo mu je u Vinkovcih urediti veliku vojničku privremenu bolnicu za potrebe južne vojske; ali jedva se je mjesec dana tim bavio, opasno je obolio od bolničke pošaline, tako da je pravo čudo, što je ipak ostao u životu. Nu usljed toga morao se je poslužiti očalima, te je žalibog izgubio i sluh. S vremenom je ipak i ova nevolja ponešto na bolje okrenula, te kad se je god. 1851. ustrojila u slavonskom Brodu pukovnijska učiona, bje opet pozvan umirovljeni satnik Schulzer kao prokušan strukovnjak, neka ju uredi. I pokazao se je zaista toli vješt, da su ga opet primili u aktivnu službu, i povjerili mu takodjer ustrojenje vinkovačke „krajiške satnijske učione". Iza toga bio je šest godina poglavar vojničkih zavoda u Vinkovcih, Karanšebešu i Kamenici, dokle su ga usljed opetovane molbe definitivno umirovili. To je i želio, da se uzmogne pobrinuti i baviti odgajanjem dvijuh kćeri, koje su djevojkami postale, a ujedno nastaviti rad oko omiljele mikologije.

Toliko u kratko o Schulzeru kao vojniku. Nu kako je postao prirodopisac? Starac se dobro sjeća, da nije niti od otca, niti u olomučkoj školi nikada ni čuo rieči „prirodopis". Evo što sam Schulzer o tom piše: „Bila je, mogu reći ironija udesa, da je moj otac, poreklom Prus, koga su krstili u magdeburžkoj stolnoj crkvi iz one iste krstionice, na kojoj se vide tragovi udaraca hrvatskih sabalja od 20. svibnja god. 1631. (kad su Hrvati vodjeni Tilly-em grad osvojili, opljačkali i uništili), ipak cieli svoj život proveo medju Hrvati, naučio ih ljubiti i štovati, te se je napokon i s Hrvaticom vjenčao. Isto je tako, obzirom na prije navedene okolnosti, nemanje ironija udesa, što sam ja dospio medju prirodopisce, imenito mikologe, dočim su mi gljive bile jako ogavne još iz otčinske kuće, kao što su mnogim pauci, zmije i slični

Digitized by Google

stvorovi, a to zato, jer su i momu otcu bile pečurke veoma mrzke. Ako pomislim na ono vrieme, kad sam se počeo baviti gljivami, moram se od srdca nasmijati, kako sam se tek najvećom opreznošću usudio uzeti pečurku u ruke, te kako sam si umah kod najbližnje vode pomno ruke oprao".

Bilo je to dakle ovako. G. 1831. bijaše naš Schulzer zapovjednikom vojničkoga gojilišta u Velikom Varadinu. One su godine gljive neobično urodile, te je on sa svog prozora gledao, kako su svaki dan nosili na trg pune košare gljiva na prodaju.

Porodila se onda u njem živa želja, da nauči razpoznavati otrovne gljive od jedatnih. Slučaj je htjeo, da su baš onda novine razglasile novo izdanje Trattinik-ova djela: „Die essbaren Schwämme Oesterreichs" sa 30 bojadisanih tablica. Schulzer si je odmah naručio knjigu, i dobio otisak, gdje je bilo kojekakovih tablica, pače dosta slika, koje nisu bile vjerno bojadisane prema naravi; ali zato je uvod iste knjige, što ga je opetovano i pomno pročitao, probudio u Schulzera ljubav za mikologiju. Prava je sreća, što je baš Trattinik-ovo djelo dopalo njegovih ruku, jer da nije bilo obširna uvoda, da nije bila knjiga napisana načinom svakomu pristupnim, da je knjiga naime sastavljena suhoparno i samo za strukovnjaka, bacio bi ju bio kao nerazumljivu na stranu.

Postavši tim, što no se veli, diletantom, upotrebljavao bi vrieme, što bi mu od službe preostajalo, za proučenje gljiva. Na taj način sastavio je malo po malo knjigu sa 300 brojeva opisa i sa slikami gljiva. Prvo to djelce dospjelo je god. 1838. nekako u tudje ruke, tako da ga je naš Schulzer smatrao izgubljenim. Nu zato počme marljivo iz nova, te je na skupštini ugarskih prirodoslovaca i ljećnika, držanoj god. 1865. u Pečuhu, mogao pokazati oveći rukopis. Uslied toga bio je imenovan članom kr. ugarskoga družtva za prirodoznanstvo.

Digitized by Google

Nastojanjem nekih prijatelja podnio je Schulzer god. 1851. svoje djelo c. k. ministarstvu nastave u Beču uz čednu molbu, neka ministarstvo prosudi, jeli vriedno takovu radnju nastavljati; dali naime odgovara zahtjevom znanosti. Tadanji ministar nastave grof Leo Thun predao je rukopis ministerijalnomu tajniku, poznatomu biljaru vitezu Heufler-u, koji je u sjednici 4. kolovoza god. 1852. zoologičko-botaničkoga družtva u Beču medju ostalimi ovako progovorio:

„Proučenje gliva je u mnogom pogledu toli poučno i znamenito, a to je polje u Austriji tako slabo obradjeno, da upravo zaslužuje svukoliku podporu svaki prilog, koji se njih tiče. Naglim svojim postankom i izčezavanjem, jednostavnošću nutrnjeg ustrojstva zauzimaju u bilinstvu malne najniže mjesto; dočim se sa strane kemije, naime svojom množinom dušika uzdižu nad bilinstvo, te se približuju životinjstvu. Tajinstvenom dvospolnošću kadre su, raztvarajuć tvari inih organizma, pretvoriti se sad u najukusnije hranivo kao meso, sad u najubitačniji otrov. One mogu, priprosto govoreć, neizmjernom različnosti oblika, boje, mirisa, oponašati sve što samo misliti možemo, te prikazuju tako sred prirode po neki način posebno tamno carstvo, niklo u truležu. Sve ovo kadro je zanimati, ne samo prijatelja stupnju, prirode, nego i svakog misaonog prirodopisca u najvećem te ga privlačiti na nje.

Linné je u svojih djelih nabrojio 128 vrsti gljiva: dan danas (1852.) možemo računati broj poznatih nam vrsti na 10.000, velim deset hiljada. Uzmemo li pako u obzir još nepotražene dielove zemaljske površine, to neće biti prećerano, ako početverostručimo broj gljiva, koje na zemlji rastu. U obsegu njemačke flore (izim Istre i Lombardo-Mletačke) brojimo 4079 vrsti.

Točnije poznavanje Njemačke neproteže se medjutim i na austrijske pokrajine. Od svih pokrajina Austrije jedina je Češka, koja je kadra zauzimati dostojno mjesto i to zaslugami Korde i Krombholz-a. Od drugih pokra-

Digitized by Google

jinah poznato je veoma malo, a ti su odlomci dielomice veoma nedostatni. Većina naše države je *terra incognita.*

Satnika Schulzera velika je zasluga, što je izpunio tako ćutljivu prazninu za Ugarsku, Hrvatsku i Slavoniju. Predleže izvorne slike od njegove ruke dielomice izvrstno ilustrovane od 1128 vrsti gljiva iz ovih zemalja, koje je on sakupio uz 20 godina neumornim trudom, i to samo od vlastite nutarnje ljubavi za iztraživanje prirode, lišen malne svake književne pripomoći, neponukan od svoje okolice, pače i ruglu izvržen; napokon je na veoma čedan način priposlao djelo na razsudbu.

Izmedju gljiva ima od prilike 700 novih vrstih za austrijsku floru, 200 su pako sasvim nove".*)

Ovu veoma laskavu ocjenu podnio je ministar nadvojvodi Ljudevitu, tadanjemu zaštitniku prirodnih znanostih, koji je onda Schulzeru poslao 400 for., da dodje u Beč, da si nabavi najpotrebniju literaturu, te da uzmogne izraditi svoje gradivo, upotrebivši tamošnje bogate strukovne knjižnice. U Beču su mu svi prirodopisci bili na ruku, pače pomoću glasovitih prof. Fenzel-a i Unger-a došao je opet do prvobitnoga svoga rukopisa, za koj smo rekli, da ga je smatrao izgubljenim. Tim novcem nabavio si je Schulzer još i sitnozor. Nu te radosti nisu dugo potrajale, jer je skoro morao opet natrag k svojoj službi, koja ga je dapače toliko zabavljala, da je punih sedam godina tek štogod izradio. Zato je, kako rekoh, jedva čekao, da ga definitivno odpuste od vojske. Polučiv to, stalno se je nastanio u ljubljenoj domovini, te je sve većom revnošću prionuo uz posao. Dočim se je pako prije mnogo bavio iztraživanjem ugarske mikologije, bilo što je u Ugarskoj morao najdulje boraviti, bilo, što je tamo kako ćemo kasnije viditi, ponešto i podpore dobivao, dade se sada izključivo na proučavanje slavonske napose vinkovačke mikologije.

*) Verhandlungen des zoologisch-botanischen Verein in Wien Bd. II. 1852., str 86.

Digitized by Google

Kad je Schulzera počela zanimati mikologija, godine 1831., još se naša literatura nije stala buditi; a hrvatskoj prirodopisnoj knjizi i mnogo kasnije nije bilo niti traga. Hrvatskih prirodopisaca jedva da je dotle bilo. Ako su bili s ove strane Velebita, pisali bi njemački, a oni s one strane Velebita taljanski. Tko može zamjeriti dakle Schulzeru, da je pisao njemački? Tko da onda izdade hrvatske prirodopisne knjige? Osim toga za koga da je izdavao hrvatske mikologičke razprave, kad mi nismo tada, kao ni danas, imali drugog mikologa do Schulzera? Njegov rad je pako ipak mnogo služio na čast domovini našoj, što je netko makar njemačkim jezikom cieli učeni sviet upoznao našom florom, jer se ovim putem može najbolje osvjetlati lice Hrvatskoj, te dokazati, da i u nas ima učenjaka, pak da se iztražuju prirodni odnošaji zemlje. Pače pisac ovih redaka tako je duboko o tom uvjeren, da je više puta prije, i opet lani prigodom svečane sjednice jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, obširno razpravljao o tom pitanju i dokazivao, kako bi nuždno i potrebno bilo izdavati prirodopisno glasilo hrvatskoga i kosmopolitičkoga značaja, namienjeno naime na pol hrvatskomu obćinstvu, na pol cielomu učenomu svietu. *)

Vidjeli smo evo, zašto je Schulzer morao pisati njemački; on je za to odabrao spise zoologičko-botaničkoga družtva u Beču, prvoga u monarkiji, jednoga od prvih cieloga svieta, u kojih su prirodopisci ukupne monarkije bez razlike narodnosti priobćivali svoje radnje. Prva mu je razprava ugledala svjetlo god. 1857. pošto je već prošlo bilo preko 25 godina, odkako se je počeo baviti tom strukom znanosti. Odsele neminu skoro nijedna godina, da nije priobćio ovu ili onu radnju izvadiv

*) Prirodopisne znanosti osobito zoologičke u obće i kod nas. (Rad jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Knjiga XXXVI. U Zagrebu 1876.)
Jedan decenium naše zoologičke literature (1867—1877). (l. c. Knjiga LII. U Zagrebu 1880).

Digitized by Google

ju obično iz svoga velikoga rukopisa.[1]) Drugu je razpravu izdao god. 1860.[2]), treću i četvrtu g. 1862.[3-4]) petu g. 1863.[5]), zatim od g. 1864. do god. 1868.[6-11]) svake godine po jednu ili dvie razprave.

U nas nije nitko za to mario; nu ako nismo mi mislili na Schulzera, pazili su na njega Magjari. Na jedanput mjeseca svibnja g. 1868. dodjoše u Vinkovce dopisujući članovi ugarske akademije znanosti prof. F. Hazslinzsky i župnik D. Kalchbrenner, njegovatelji mikologije, koji su po nalogu akademije imali pregledavati rukopis našega Schulzera, upravo u vrieme, kad je on svoj materijal i rukopis p e t i p u t prerad̄ivao. Da smijemo ovdje priobćiti razgovore našega Schulzera sa spomenutimi mikolozi, vidjelo bi se, kolika može biti sebičnost nekih akademika i kako bezobrazno šarlatanstvo može lako začepiti usta poštenu i ozbiljnu učenjaku, pa to lih zato, što pravi učenjak neće se nikada poslužiti onim oružjem, kojim su se vikli služiti slični bezobraznici.

Čestita Schulzerova duša zabranila nam je medjutim priobćiti ove i druge vanredno zanimive podatke iz njegove znanstvene biografije, koje bi kakogod komu mogle biti neugodne, te bi čudnovato ilustrirale učenost nekih akademika. Potrebno je medjutim, da se onakovim ljudem krinka skine s obraza, a doći će dan, kad će se i to učiniti.

Upravo godinu dana iza toga posjeta odkupila je magjarska akademija od Schulzera za 2500 for. cieli rukopis: „Schwämme und Pilze aus Ungarn und Slavonien“, gdje je bilo točno i savjestno opisano i naslikano do 1700 vrsti gljiva. Schulzerove kćeri bile su već udate; nu brižljivi otac dao je ovu svotu njima za naknadni miraz.

Netreba nam istom pripoviedati, da je Schulzer, čim je ustupio svoj rukopis akademiji, nastavio marljivo ra-

---

1, 2, 3—4, 5, 6—11, vidi popis radnja na koncu ove knjižice.

Digitized by Google

diti, tako da danas ima nov rukopis sa svake strane podpuniji i savršeniji od prvoga. Naslov mu je: „Formen des Pilzreiches aus Slavonien“, te ćemo o tom kasnije još koju progovoriti. Isto je tako nastavljao izdavanje pojedinih razprava u spisih zoologičko-botaničkoga družtva.[12-18])

Što se kasnije sbilo, neka nam kaže Schulzerov list od 24. kolovoza t. g.:

„Kalchbrenner odabrao si je g. 1873., kao novo izabrani član ugarske akademije znanosti, za nastupni govor: „„Razvitak mikologije u Ugarskoj““, u kojem glede novije dobe veli: „„Po mom mnenju ima se Schulzer spomenuti na prvom mjestu, i to ne kao naš prvi iztraživalac gljiva, već poradi važnosti njegovog omašnog djela““, te nadovezuje želju, da i moja sadašnja radnja prispije u vlastničtvo ugarske akademije. Ujedno izradi kod akademije izdavanje djela: „Icones selectae Hymenomycetum Hungariae per Stephanum Schulzer et Carolum Kalchbrenner“ i pisao mi je očitim veseljem: „„Naša su imena sada za nekoliko stoljeća svezana, kao što su po prilici imena Albertini-a i Schweiniz-a““.

Hazslinszky napokon priobći u „Flori“ (Regensburg 1873.). kako si ugarska akademija za znanost stiče zaslugâ, neobziruć se pri tom niti na jezik, niti plašeć se troškova. Tako je odkupila Schulzerovo veliko mikologičko djelo, u kojem je ovaj marljivi iztraživalac sabrao svoja opažanja pridodav istomu rukopisu vrlo točno bojadisane slike.

Medjutim se je na sve ovo naglo zaboravilo. Nasta velika promjena, onakva po prilici, kao kad se u kazalištu promieni dekoracija. Prvi je naime svezak „Icones“ i zbilja izdan god. 1873. u sjajnu izdanju na cielom arku; ali Schulzerovu imenu nema osim na koricah ni traga, na svakoj tablici stoji naime samo ime

12—18. vidi već spomenuti popis radnja.

Digitized by Google

„Kalchbrenner“ natiskano. Napokon se je jasno dokazalo, da su se od one strane, od koje se najmanje nadah, dali u Ugarskoj svaki mogući trud, da ozloglase moje radnje sumnjičenjem. Moja mirna narav nije nit iz daleka sanjala o uzroku ove neugodne promjene; doznadoh zanj tek kasnije. Pobojali se valjda mojih izvanrednih obreta u Karpatih, mjesto da su ih sa radošću pozdravili, kao što očekivah u mojoj priprostoti. Zato, što sam se neumornim trudom i ljubavlju bavio proučavanjem gljiva, što sam sve svoje vrieme mogao posvetiti iztraživanju, mislili neki, da im je vlastiti nimbus u pogibelji, tim više, jer sam se vazda postojano opirao, da me tko drugi za sobom vuče.

Nasta povorka ljutih godina, kojih se samo s tugom sjećam.

Pošto se moje biće, a isto tako i moj znanstveni rad, osniva samo na strogoj istini, to bi meni lako bilo, strieliće odapete na moj glas, u koliko je to u javnost prodrlo, odbiti i odvratiti. Nu u Ugarskoj neimadoh k tomu glasila, inozemnimi nehtjedoh se poslužiti, a za izdavanje posebnih knjižica na obranu nisam imao sredstva. Nalazeć se dakle u toli neugodnoj situaciji, poslušah savjet, navedeni po E. pl. Hartmann-u za slične slučajeve, t. j. radio sam tim marljivije na započetom putu, unapredjujuć znanost pozitivnim radom.

Iskreno govoreć, ta moja odluka nije me stajala mnogo truda, jer s jedne strane veseli me mnogo više, da mogu znanosti od koristi biti proučavajuć domaće gljive, nego li da oprovrgavam podlo i ništetno sumnjičenje. S druge pako strane mogao bih svojim uztukom znatno škoditi pred svietom znanstvenomu glasu mnogih, što sam nastojao izbjeći na svaki mogući način.

Poslje rata sliedi mir. Tako se je pismena kavga, koli neugodna, toli bezkoristna, nakon više godina završila tim, da sam sve oprostio“.

Iz svega je vidjeti, da bi magjarska slava propala, kad bi se vidjelo, da ima više hrvatskoga nego magjar-

Digitized by Google

skoga truda. Čini se, da uzprkos tomu, što je Schulzerovo ime izpušteno iz naslova ugarske mikologičke ikonografije, nisu ipak mogli s poštenjem dalje izdavati liepo to djelo, jer je god. 1877. izdan četvrti i kako se čini, zadnji svezak, dočim bi se po ustanovljenom planu imalo nastaviti izdavanje uz mnogo decenija. — Četiri dakle prva i zadnja svezka „Icones selectae Hymenomycetum Hungariae“ sadržavaju dobre slike, nu nepodpun opis od:

33 vrsti porodice listićavaka (*Agaricini*),
8 „ „ rupičavaka (*Polyporacei*),
1 vrst roda griva (*Clavaria*),
1 „ „ ježaka (*Hydnum*), i
1 „ „ pupavca (*Phallus*). Svega skupa dakle 44 vrsti, što jih je Schulzer obreo; opisi su pako nepodpuni, jer su ih nevaljano prikratili.

Nelojalno postupanje magjarskih strukovnjaka, i osnutak jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, odvratilo je našega Schulzera sasma od Ugarske. Nu budući da nije u nas nikoga bilo, koji bi podupirao mikologičko iztraživanje zemlje, poslao je 12. studenoga god. 1873. pokrovitelju naše akademije obširan program za izradjivanje velike „hrvatske mikologičke ikonografije“. Biskup je taj izradak poslao akademiji, a vrli naš Vukasović se je za tu stvar zauzeo bio, nu smrću Živka sve je zaspalo.

Medjutim prvim rukopisom nismo sve izgubili. Sam bo Schulzer veli, da se na prvom rukopisu pozna biljeg više manje diletantske radnje, dočim drugi daleko nadkriljuje vriednost prvoga, pošto se tu razabire rad prokušana strukovnjaka. A kako da nije, pošto se je marljivo i savjestno tim radom bavio evo skoro pol vieka?! Bilo kako mu drago, ipak je dobra naša sreća htjela, da je Schulzer sačuvao makulaturu prodanoga rukopisa, koja će za nas imati osobitu vriednost, makar bila bez slika, zaradi onih vrsti gljiva iz Slavonije, koje

Digitized by Google

Schulzer nije kasnije mogao opet naći, te su zato opisane samo u prvom rukopisu.

Schulzerovo ime i radnje sve su više našle odziva u učenom svietu, tako da su se redakcije strukovnih časopisa rado pobrinule, da što dobiju iz njegova pera. Zato je god. 1875. poslao prvi članak austrijskomu botaničkomu časopisu u Beču, sliedeće godine pako i uredničtvu „Flore“ u Reznu, te od onda do danas nije nijedne godine propustio, da ne obogati jedan i drugi časopis, kao što i staro naše zoologičko-botaničko družtvo u Beču sa slavonskimi novostmi.[19-60])

Sadržaj Schulzerovih razprava nije iz knjiga sastavljen, već se osniva na vlastito opažanje, kao što u obće već odavna samostalno radi, i do onoga više drži, što očima motri; a nije čovjek kao što mnogi, koji često druge prepisuju. Radi toga su Schulzerova opažanja, često više nego što je njemu milo, u oprieci s onimi drugih knjiga.

Budući da su mi poznate bile vrline našega Schulzera, to sam željno očekivao priliku, da se š njim osobno sastanem; ta mi se je pako nudila ove godine, kad sam iztraživao mlado-tercijarne sladkovodne naslage brodske okolice. Neću nikada zaboraviti dan 4 kolovoza, kad sam imao sreću, lično se spoznati sa dičnim starcem upravo nekoliko dana prije, nego je navršio 78. godinu. Neću nikada zaboraviti, kako je prije, nego smo sjeli k stolu, po starom običaju sa čestitom domaćicom ponajprije gorljivu molitvu tiho izmolio, a zatim ju poljubio; jer svačije uvjerenje štujem, a licumjerce mrzim iz dna duše svoje.

Dan danas ušlo je u običaj, kad se prirodopisci prvi put sastanu, da odmah jedan drugoga pita: jeli, nije li Darvinovac. Ja u svakoga ponajprije tražim poštenjaka, te mi nije ni na kraj pameti bilo pitati o tom Schulzera.

19—60 vidi popis radnja na koncu ove knjižice.

Digitized by Google

Nu pošto sam u njega upoznao uzorno moralna i poštena čovjeka, probudila se je kasnije u mene radoznalost saznati, šta o tom misli; za da se još jednom uvjerim, da Darvinizam neizključuje ćudorednost, pače da „upravo najveći predstavnici prirodnih nauka i pozitivnog naučnoga metoda obično su i moralni, duhom i srdcem obrazovani, a često i pobožni ljudi,“*) ma koliko inače na njih viču licumjerci. Na moje kratko pitanje, pismom od 2. studenog, odgovori mi: „Strogi Darvinovac nisam, nu moje dugotrajno izkustvo u carstvu gljiva budilo je već davno u meni slutnju, da bi i morfologično najrazličitije gljive i to u svakom pogledu mogle stajati u nekom još nepoznatom savezu; drugimi riečmi, da obstoji neki vez, koji se plete po čitavom ovom velikom carstvu i koji spaja sve njegove česti. Govorio sam o tom predmetu u nekom članku regensburžke „Flore“, nu nijedan se strukovnjak nije odazvao momu pozivu, da bi mi priobćili opažanja o tom pitanju“. Tu sliedi u spomenutom listu dugo razlaganje i navadjanje činjenica na razjasnjenje ovog pitanja; ali, budući je to odveć strukovne naravi, neću sve ovdje spomenuti, samo ću još navesti zaključak gdje mi veli: „zatražiste od mene kratku ubaviest: da li držim, da je pretvorba vrsti gljiva moguća, ili da li je moguće, da bi jedna vrst mogla postati od druge, a ja tako duljim i dosadjujem Vam, što mi blagohotno izvolite oprostiti. Po mom običaju naime želim na neki način razložiti onaj „jest,“ što ga imam izustiti na oba pitanja. Medjutim mogao bi još vrlo mnogo pisati ob ovom predmetu.“

Plemeniti naš mecen biskup Strossmayer već bje prije više godina saznao za osobne i znanstvene vrline našega Schulzera, zato ga je pozivao k sebi u Djakovo, da uzmogne pretraživati tamošnju okolicu, koja, budući brežuljasta, mora da je za mikologa zanimivija od ravnice

*) Istorija sveta i prirodne nauke. Pristupno predavanje Stojana Boškovića profesora opšte istorije u velikoj školi u Beogradu.

Digitized by Google

vinkovačke. Schulzer je istom koncem rujna t. g. uzeo svoj rukopis i mikroskop, te je pohodio biskupa. Neka mi nepiše u grieh, ako opet iz njegovog lista od 3. listopada priobćim vrlo zanimive podatke o tom posjetu. „Boravio sam u Djakovu 11 dana. Tu me svatko, počam od Njegove Preuzvišenosti pa sve do zadnjeg sluge, obsipalo najtoplijim štovanjem i najnježnijom ljubeznošću, tako da sam, kako sam priprost, često bio upravo u neprilici, tim više što slabo čujem."

„Moje djelo bje izloženo u dvorani na biljaru, oko kojeg nasta prije i poslje objeda prava stiska. Jedni se čudili slikam, drugi pako tekstu; neki pako dobar gospodar izpisa si nekoje crtice o žitnoj pliesni. Kao što Vam je poznato, i kao što sam napisao u predgovoru svoga djela, nepripisujem slikam nikakove umjetničke ciene, jer sam smatrao slike za ilustracije i dopunjak opisa, što jih držim za glavnu stvar. Nu po obrazloženih i suglasnih izjavah umjetnika, koji rade oko krasne djakovačke stolne crkve, naime 2 slikara i 2 kipara*), moram sada *nolens volens* i ja slike cieniti.

Najveće slavlje slavio sam, kad je dvorski kapelan gosp. Cepelić, koji se osobito zanima za gljive, donio iz obližnje šume množinu vrsti, te je na jedanput složio pravu izložbu gljiva. Uzporediše onda svaku vrst sa dotičnom slikom, te se svi čudjahu tolikoj sličnosti i točnosti.

Mojim boravkom u Djakovu umnožih djelo sa 20 brojeva: 2 naime kao bolje poučne nove slike, 6 novih za ovo moje drugo djelo, napokon 12 sasvim novih vrsti, od kojih sam najpotrebnije naslikao i opisao pred očima biskupskoga dvora, dočim sam ono, što se je odgoditi dalo, izradio ovdje kod kuće."

Dugo i obširno pripoviedanje o vladanju i dogovaranju s magjarskimi mikolozi zaprema nekoliko sitno

*) To su jamačno glasoviti slikari Seitz otac i sin, poznati naš kipar Donegani, četvrtoga nebih znao kazati.

Digitized by Google

pisanih strana Schulzerove znanstvene autobiografije na cielom arku, koju je on samo meni htio povjeriti. Kako rekoh, ta je knjiga za sada na zahtjev dičnoga starca zapečaćena sa sedam pečata; neka nam ne uzme za zlo, ako ipak navedemo rieči, kojimi svoje pripoviedanje završuje: „Po ovih posljednjih riečih biti će štiocu jasno, da moj život kao mikolog nije niti najmanje bio posut ružami, nego gustim dračem i trnjem.“ Ti i slični sgodjaji raztužiše našega pravednika. Nisu možda zato, što su mu ljudi krivo učinili, njemu, koji nije radio i revnovao nego lih ljubeći znanost; nego zato, što tako lišen svake podpore, nije mogao proputovati druge osobito bregovite krajeve domovine naše za mikologa više zimimive i izdašne, nego je ostao uvjek u Vinkovcih, gdje iztražuje već preko četvrt vieka ravnu i jednoličnu okolicu, gdje neuspieva toliko vrsti i oblika gljiva, kao što u priedjelih više raznolikih.

Da naši čitaoci mogu poznati liepi Schulzerov značaj, navesti ćemo, makar nam on to zamjerio, doslovce rieči, kojimi završuje svoju autobiografiju, pisanu na mlado ljeto god. 1878.

„Slast, koju uživa prirodopisac u svome zvanju, neda se nikada dosta ocieniti. Ta slast nagradjuje punom mjerom toli fizičnu koli moralnu neugodnost. Revnost za proučavanje gljiva, koja nikada nejenja, uzko je skopčana s mojim bićem. Mene veseli ovdje upravo neizcrpiva raznolikost plemenitih oblika i ljepota boja, ondje divni jer nenadani i pravilni ustroj i najsitnijih čestica. Proučavajuć točno gljive ćutimo napokon i neko ublažujuće osvjedočenje, da se ovi krasni stvorovi broje takodjer medju najkoristnije.

Zaista najkoristniji! Kolike bi, zdravlje ljudî i živine okužujuće čestice napunjavale zrak, kad nebi gljive trulu tvar odmah pokrile, te ju trošile i pretvorile u njene sastavine? A to čine najšićušnije *Sphaeriaceae*, pa i najveće klobučarke (izim pravih nametnica, koje medjutim napram ostalim sačinjavaju samo jedan rod), koje

Digitized by Google

se sve izključivo hrane samo trulom i trošnom tvari. Poznato je pako, da se mnoge životinje, od velikih preživača, pa sve do najsitnijih kukaca, hrane gljivami, pače da mnoge živu jedino od njih. Netreba mi dokazivati, da su tisućam ljudi u neko doba godine gljive svagdanja hrana.

Kad stupim u šumu, u kojoj vlada svečana neka tišina i tmasto svjetlo, u kojoj se toli divno razvija sviet gljiva, tada me obuzme neko osobito neopisivo čuvstvo. Ono se diže postupice do onoga stupnja, gdje čovjek lako zaboravlja nepogode života, gdje dosadni protivni utisci bliede i uzmiču u zakutak, da ustupe mjesto pobožnu i plemenitu čuvstvu našega srdca. Ja tad pobožno molim bez rieči i bez izviestna smjera svojih mislî.

Što vidimo kod mikroskopičkog iztraživanja gljiva, to nas mora nukati, da budemo smjerni naprama svemožnosti stvoritelja, da se divimo njegovim djelima. Jedva vidljiva gljivica, poput točke, isto je onako pravilno i podpuno providjena sa svimi potrebitimi dielovi, toli za svoj obstanak, koli za razplod, kao i najveći stvor. Uzprkos toj sićušnosti, svim je ovim dielom utisnut očevidan biljeg sklada i pravilnosti u usavršivanju. Koli ljubeznu njegu uživaju i ovi stvorovi?!“.

Stara ona izreka *nemo propheta in patria* obistinila se je i za našega Schulzera. Nu on se zato nije nikomu potužio, njemu je dovoljno ono uvjerenje, da će se već naši potomci sa tudjinci prepirati i njim dokazivati, da je ovaj ili onaj obret na polju mikologije učinio Hrvat već prije toliko i toliko decenija.

Dr. Kanitz još u povjesti ugarske botanike*) g. 1865. veli o Schulzeru: „danas je on za stalno najbolji mikolog Ugarske (!) dapače ciele Austrije“.

---

*) Versuch einer Geschichte der ungarischen Botanik. Halle 1865.

Digitized by Google

Schulzer je jedan od najstarijih članova zoologičko-botaničkoga družtva u Beču; te premda nije ništa pisao na hrvatskom ili srbskom jeziku, to ga je ipak god. 1871. izabralo srbsko učeno družtvo za svoga dopisujućega člana.

Kako se iz popisa njegovih radnja vidi, izdao je do dan danas upravo 60 razprava i članaka, koji se malom iznimkom svi tiču domaćih gljiva.

Austrijski botanički časopis u Beču donio je na čelu broja od mjeseca siečnja t. g. biografiju i sliku našega Schulzera; osobito nam je drago, što je „Vienčeva" slika daleko bolja.

Schulzeru je posvećeno, u koliko je meni poznato, pet vrsti gljiva, naime od glasovitoga Fries-a *Polyporus Schulzeri,* od Poetsch-a *Daedalea Schulzeri*, od Kalchbrenner-a *Agaricus Schulzeri*, drugi *Polyporus Schulzeri,* te indirektno *Agaricus centurio.* Njemu na čast prozvao sam novu vrst fosilnog trbonožca iz brodske okolice, koju sam baš ove godine obreo, t. j. *Emericia Schulzeri.*

Složio sam evo ovo nekoliko nekićenih redaka, makar se zemlja pod nama tresla, na brzu ruku, jer mi je do toga stalo, da naš sviet čim prije saznade za Nestora hrvatskih prirodopisaca, za prvoga mikologa ukupne monarkije, koji već skoro pol vieka neumorno radi, da upozna sviet sovim dielom naše flore, pa bi mu se imala slaviti zaista riedka petdesetgodišnjica znanstvenoga rada. Nu to njemu nije ni na kraj pameti; jedina mu je vruća želja, da mu djelo, kad bude dovršeno, t. j. onda, kad bi mu možebit malaksale fizične sile, te bi morao radnju ostaviti, ili napokon poslije njegove smrti, nedospije opet u tudjinstvo, nego da ga hrvatska domovina pribavi, te da ga prije ili poslije izdade na svoju čast i slavu. Pisac je starini dao rieč, da će sve svoje sile u to uložiti, da tako bude. Razveselilo ga je pako neizmjerno, kad mu je kasnije isto obrekao moćni naš mecenas.

Digitized by Google

Nu još jednu hrvatskomu narodu. Ako tako dugo nismo znali, ni marili za tolika muža, nebi li vriedno i umjestno bilo, da mu sada, makar kojim načinom, izkažemo naše štovanje i zahvalnost? I da nije nesretnoga potresa bilo, ja nebi bio za kakav materijalni znak naše privrženosti, to nebi godilo srdcu i plemenitomu značaju zanemarenoga muža; iskreni dokaz naše ljubavi vriediti će njemu više nego suho zlato ili alem kamen. Ili ćemo istom za nekoliko decenija potražiti grob poštenog Hrvata, slavnoga učenjaka?!

U Zagrebu mjeseca studenoga 1880.

Digitized by Google

POPIS RADNJA S. SCHULZERA.

1. Systematische Aufzählung der Schwämme Ungarns, Slavoniens und des Banates, welche diese Länder mit anderen gemein haben. (Verhandlungen des zoologisch-botanischen Vereins in Wien. Bd. VII. Jahrgang 1857., str. 127—152.)

2. Beiträge zur Pilzkunde. I. Ueber Ditiola. Fries. II. Ueber Dacryomyces stillatus Nees sen. III. Ueber das Sclerotium von Agaricus tuberosus Bull. IV. Ueber Agaricus horizontalis Bull. (Verhandlungen der k. k. zoologisch-botanischen Gesellschaft in Wien. X. Band. Jahrg. 1860., str. 321—326., str. 807—810.).

3. Mycologische Beobachtungen. I. Abhängigkeit der Gestalt der Hymenomyceten von ihrer Substanz und diese wieder vom Standorte. II. Hymenomyceten haben bei höheren Formen ein mehr beschränktes Fruchtlager, als bei niedern. III. Lebenszähigkeit und Reproductionskraft von Hymenomyceten niederer Stufe. (l. c. XI. Bd. Jahrg. 1862., str. 215—218).

4. Mycologische Beobachtungen. IV. Cryptosporium rameale Schulzer. V. Bemerkungen über verschiedene Pilze. (l. c. str. 795—800).

5. Beiträge zur Mycologie. 1. Dothidea Ribesia Fr. 2. Aecidium P. 3. Schizophyllum commune Fr. 4. Ascospermum Schulzer (l. c. XIII. Bd. Jahrg. 1863., str. 301—306).

6. Mycologische Beobachtungen für 1864. 1. Die Gattung Stilbospora der Autoren, dann ein paar Worte über Prosthecium und Massaria des Dr. Fresenius. 2. Ueber den Mehlthau. 3. Sphaeria lanciformis Fr., nach Bonorden Synsphaeria. 4. Ueber Phragmidium Link. 5. Crinula Fries. 6. Ein neues Agyrium. 7. Xenodochus sparsus Schulzer. 8. Meine neue Pilzgattung Mitrophora.

Digitized by Google

9. Ueber Hyphomyceten. (l. c. XIV. Bd. Jahrg. 1864., str. 105 - 120).

7. Beiträge zur Mycologie. 1. Ueber Aenderungen des bisherigen Systems. 2. Berichtigung einige ganz gemeine oder wenigstens nicht seltene Pilze betreffend. 3. Unterständige Früchte (Gonidien). 4. Secundäre Sporen. 5. Zelläste. 6. Mycelium. 7. Apotemnoum und Stegonosporium C. 8. Diagnose von Micropera und Cytispora. 9. Die Mucorini 10. Eine Hyphelia mikroskopisch untersucht. 11. Stysanus graphioides m. 12. Splanchnonema Aceris m. als Beispiel auffallender Wandlung der Sporenform während der stufenweisen Entwicklung. 13. Secotium Thunii m. (l. c. XV. Bd. Jahrgang 1865., str. 783—798).

8. Die bisher bekannten Pflanzen Slavoniens. Ein Versuch von Steph. Schulzer v. Müggenburg, Aug. Kanitz. und Jos. Arm. Knapp.—Fungi L. Bearbeitet von Stephan Schulzer v. Müggenburg (l. c. XVI. Bd. Jahrg. 1866., str. 30—65).

9. Mycologische Miscellen. (l. c. str. 797—816).

10. Mycologische Miscellen. 1. Mycologisches Herbar. 2. Caeoma- und Phragmidium-Sporen beisammen in demselben Räschen. 3. Berichtigende Wahrnehmungen 4. Ueber Aufstellung neuer Gattungen. 5. Einige Worte über die Sphaerien des Lyciums. 6. Neben Schläuchen mit Normaler Sporenzahl auch einsporige oder gar acrogene Sporen. 7. Hymenomyceten verschiedener Familien in naher Beziehung zu einander. 8. Ausgiebige Synonyma. 9. Berichtigungen (l. c. XVII. Bd. Jahrg. 1867., str. 709—730).

11. Mycologische Miscellen. 1. Bemerkungen über verschiedene mycologische Werke. 2. Sphaeria hemisphaerica Alb. et Schw. 3. Neue Standorte bekannter Schwämme. (l. c. XVIII. Bd. Jahrg. 1868., st. 331—340).

12. Bemerkungen über den Polymorphismus einiger Pilze. (l. c. XIX. Bd. Jahrg. 1869., str. 389—394).

13. Mycologische Beobachtungen aus Nord-Ungarn im Herbste 1869. (l. c. XX. Band. Jahrg. 1870., str. 169—210).

14. Mycologische Beiträge. I. Pilze an Weissbuchenspänen. Podosporium Bon. (nec Schweinitz), Diplodia Fr. Hendersonia Berk. und Camarosporium Schulzer. III. Pilze an wilden Reben. IV. Pilze am Maulbeerbaumzweigen. V. Pilze an Feigenzweigen. (l. c. str. 635—658).

Digitized by Google

15. Pilze an Quittenästen. (l. c. XXI. Bd. Jahrg. 1871., str. 1217—1260).

16. Mycologische Beobachtungen. (l. c. XXII. Bd. Jahrg. 1872.; str. 405—424).

17. Mycologische Beiträge. (l. c. XXIV. Bd. Jahrg. 1874., str. 289—294).

18. Mycologischer Beitrag (l. c. str. 451—452).

19 Mycologische Beiträge (l. c. XXV. Bd. Jahrg. 1875., str. 79—82). Opisuje neke novih vrsti gljiva, med kojimi *Pachyderma Strossmayeri.*

20. Mycologische Beiträge I. (l. c. XXVI, Bd. Jrg. 1876., str. 415—432). Opisuje 36 nove vrsti listićavaka *(Agaricini).*

21. Mycologische Beiträge II. (l. c. XXVII. Band. Jahrg. 1877., str. 97—116). Opisuje opet 32 nove forme listićavaka.

22. Mycologische Beiträge. III. (l. c. XXVIII. Bd. Jrg. 1878., str. 423—436). Opisuje 33 nove vrsti Agaricina, medju kojimi *Coprinus Strossmayeri, Cortinarius Cibaliensis, Panus Cibaliensis* itd.

23. Mycologische Beiträge IV (l. c. XXIX. Bd. Jrg. 1879., str. 489—506). Ima opet 32 nova oblika Agaricina.

24. Mycologische Beiträge. V. (l. c. XXX. Bd. Jrg. 1880). Razprava ova je sada pod tiskom, gdje opisuje 24 nove forme gljiva.

Schulzerovi mnogi članci, što ih je priobćio u austrijskom botaničkom časopisu Dr. Skofitz-a, u regensburžkoj „Flori“ Dr. Singer-a, koliko sam mogao razgledati neke godišnjake tih časopisa, imaju svi jednak naslov „Mycologisches“, što je svakako za citiranje nepraktično; drugo mi po tom nepreostaje nego navesti godinu i broj časopisa u kom je članak sadržan, najme u:

„Oesterreichische Botanische Zeitschrift“: 25. članak god. 1875. br. 5.; 26. br. 7.; 27. br. 9.; 28. br. 10.; 29. br. 11.; 30. god. 1876. br. 2.; 31. br. 5.; 32. br. 10.; 33. br. 11.; 34. god. 1877. br. 2.; 35. br. 5.; 36. br. 8.; 37. br. 10.; 38. god. 1878. br. 12.; 39. g. 1879. br. 4. i 5.; 40. br. 6.; 41. br. 8.; 42. br. 10.; 43. br. 12. 44. god. 1880. br. 2.; 45. br. 3., 4. i 5.; 46. br. 8.

Digitized by Google

„Flora oder allgemeine botanische Zeitung“: 47. god. 1876. br. 3.; 48. god. 1877. br. 4.; 49. br. 17.; 50. br. 27.; 51. god. 1878. br. 1.; 52. br. 8.; 53. br. 13.; 54. br. 30.; 55. br. 36.; 56. god. 1879. br. 9.; 57. br. 25.; 58. god. 1880. br. 5.

Napokon u „Növénytani lapok“ izdao je:

59. članak: „Animadversiones in celeb. et ill. Dr. Eliae Fries em. prof. Upsal. Hymenomycetes Europaeos sive epicrisin systematis mycologici ed. II. (u broju od mjeseca srpnja god. 1877.) i

60. ocjenu djela: „Clavis synoptica Hymenomycetum Europaeorum. Conjunctis studiis scripserunt M. C. Cooke et L. Quelet. London 1878.“ (u broju od mjeseca prosinca god. 1878.)

23338

Digitized by Google